

Ders 10

13 Ekim 2006

Bölüm 1. Giriş: *Üçüncü Adam*'ın Videosu

Profesör Steven Smith: Bunun bir telafi dersi olması nedeniyle, biraz özel bir şey yapacağız. Özellikle uygun olduğunu düşündüğüm bir filmde bir kesit izleyeceğiz. İlerledikçe, niye öyle olduğunu söyleyeceğim. *Üçüncü Adam* adlı filmde yaklaşık beş dakikalık bir bölüm. Daha önce izleyen var mı? Peki, belki düşündüğümde daha fazla. İzlemiş olanlarınız ve daha fazla olarak izlememiş olanlarınız için filmin bağlamını anlatayım. *Üçüncü Adam* adlı bu film 1948 yılında Graham Greene'in kısa hikâyesinden uyarlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Viyana'sında geçer. Bizim izleyeceğimiz kesit, filmin en meşhur kısmıdır. İki eski arkadaş arasında geçen konuşma hakkındadır. Orson Welles tarafından canlandırılan Viyana'da karaborsacılık yapmakta ve yaşamını yer altı piyasasında çok kötü bir iş yaparak kazanmaktadır. Bu sahnede, Joseph Cotten tarafından canlandırılan eski bir okul arkadaşını bu işe katılmaya ikna etmeye çalışıyor. Orson Welles karakterinin ölümünün düzmece olduğunu ve en yakın işbirlikçileri dışında hayatta olduğunu kimsenin bilmediğini de eklemeliyim. Bunu söylemeliydim. Kandırmaca bir ölümden sonra bu sahnede Joseph Cotten tarafından canlandırılan eski okul arkadaşını kendisinin karaborsa işine girmeye ikna etmeye çalışıyor. İşte size *Üçüncü Adam*.

Uslu olun. Tüm filmi izleyebiliriz. Güzel bir sahne. Güzel, çünkü sanırım Borgiaların yönetimi altındaki İtalya'da 30 sene boyunca Machiavelli'nin düşüncesinin tadı hakkında bir şeyler aktarmaktadır. Bu Machiavelli'nin zamanıdır. Kan ve cinayet, Leonardo da Vinci ve Rönesans. İsviçre'de 500 yıl boyunca barış ve demokrasi vardı. Ne üretti? Guguklu saat. Birazdan bunun hakkında konuşacağım.

Bölüm 2. Giriş: Machiavelli Kimdi?

Machiavelli'nin kim olduğu hakkında konuşarak başlamak istiyorum. *Hükümdar*'ı nasıl okumalıyız? Machiavelli bir Floransalı idi. Bunu bilmek esasen onun hakkında bilmeniz gereken her şeyi bilmeniz demektir. Abartıyorum ama bunu bir hususu

belirtmek için yapıyorum. Floransa bir cumhuriyetti. Bir şehir devletiydi. Ve Machiavelli yetişkinlik hayatının önemli bir kısmını cumhuriyete hizmet ederek harcamıştır. Rönesans'ın zirvesinde Rönesans'ın merkezinde Floransa'da yaşayan Machiavelli çağdaşları Leonardo da Vinci ve Michelangelo'nun sanat ve heykel için yaptığını siyaset için yapmak istemiştir. Bir diğer ifadeyle, antikitenin klasik filozoflarının ruhunu kendi tecrübesinin ışığında uyarlayarak canlandırmak istemiştir. En meşhur kitabının ithafında ifade ettiği üzere, bu kitap, *Hükümdar*, “modern şeylerle uzun bir tecrübenin ve antikitede olan şeylerin de sürekli bir okumasının ürünüdür.” Machiavelli'de modernite dediğimiz şeyin ilk ve en güçlü ifadesini buluruz.

Fakat Machiavelli sıradan bir Floransalı değildi. Medicilerin yönetimi altında büyümüştür. Yani, Floransa'nın birinci ailesi ve onların Savonarola adlı bir Dominiken keşiş tarafından indirilişlerine şahit olmuştur. Savonarola Floransa'da bir tür teokrasi, bir tür Hıristiyan erdem cumhuriyeti kurmaya teşebbüs etmiştir. Fakat Floransalılar, doğaları gereği, bu fikri reddetmiş ve Savonarola'nın yönetimi kısa süreli olmuştur. Bunun yerine bir cumhuriyet yeniden kurulmuştur. Bu cumhuriyette Machiavelli bir tür diplomatik pozisyon olan second chancery'nin sekreterliğini 1498'den 1512'ye 14 yıl süreyle işgal etmiştir. Cumhuriyetin yıkılmasından ve Medicilerin tahta yeniden çıkmasından sonra Machiavelli şehirden ve siyasetten şehrin dışında sahip olduğu küçük bir mülkte yaşamak üzere sürgün edilmiştir. Bugün orayı ziyaret edebilirsiniz. O, *Hükümdar*, *Livius Üzerine Söylev*¹ ve *Savaş Sanatı* gibi büyük eserlerini burada, bir siyasi sürgün yerinde yazmıştır. Yine buradan siyaset hakkında bilgi almak için arkadaşlarına birçok mektup yazmıştır. Machiavelli'nin İtalya'da ve başka yerde olup bitenler hakkında bir tür siyaset bağımlısı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu mektuplardan birinde, Francesco Vettori adında bir adam olan arkadaşına yazdığı meşhur bir mektup, meşhur kitabını yazmaya nasıl başladığını anlatır. Bu mektuptan bir pasaj okumak istiyorum. Söylemeliyim ki, yine bu mektup yüzünden zaman zaman insanlardan sınıfta şapkalarını çıkarmalarını istiyorum, Araştırma Evi'nden.

Machiavelli'nin çalışma yaklaşımı budur. “Akşam olduğunda” diye yazar “Akşam olduğunda evime döner ve çalışmaya başlarım. Kapıda pislik ve toza bulanmış günlük elbiselerimi çıkartır ve en güzel ve gösterişli elbiselerimi giyerim. Nezih kıyafetlerimle, sevgiyle karşılandığım antiklerin antik salonlarına girer ve sadece

¹ Machiavelli'nin bu eserinin Türkçe çevirisinin başlığı *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*'dir. Ç.N.

benim olan ve kendisi için doğduğum yemekten yerim. Orada onlarla sohbet etmekten ve onlara eylemlerinin nedenlerini sormaktan utanmam ve onlar şefkatle bana cevap verirler. Her gece dört saat boyunca hiç sıkıntı duymam. Her acıyı unuturum. Yoksulluktan korkmam ve ölüm beni korkutmaz. Kendimi tamamıyla onlara veririm. Ve Dante akılda tutmadan anlamak bilgi değildir dediği üzere, onların konuşmalarından kazandığım sermayeyi not aldım ve hükümdarlıklar üzerine küçük bir eser yazdım. Bu eserde, bir hükümdarlığın ne olduğunu, ne türleri olduğunu, nasıl elde edildiklerini, nasıl elde tutulduklarını ve nasıl kaybedildiklerini tartışarak bu konudaki fikirleri inebildiğim kadar derinlemesine araştırıyorum.

Burada, Machiavelli konusuna yaklaşmadaki ciddiyetinin, nasıl çalıştığının, yazmaya başladığı şeyin ne olduğunun bir ipucunu verir bize. En baştan söyleyeyim, *Hükümdar* yanıltıcı bir kitaptır. Adı aldatmacayla eşanlamlı hale gelmiş bir adamdan başka ne bekleyebiliriz? *Hükümdar* herkesin duyduğu, belki bir önyargısının olduğu bir eserdir. Dün internette dolaşıyordum ve Machiavelli hakkında hiçbiri beni şaşırtmaktan geri kalmayan yeni bir kitap buldum. Bunun adı, *Takım Elbise: Erkek Modasına Machiavellist bir Rehber* idi. Bir bakın. Kim bilir? Machiavelli'nin adı her yerde. Şirket yöneticiliğinden şimdi erkek modasına kadar her şeye uygulanıyor. Herkes onun çalışmalarının ne hakkında olduğunu bilir veya bildiğini düşünür. Yine onun adı, aldatma, ihanet, sinsilik ve hile ile eşanlamlıdır. Kitabınızın kapağına bir bakın. Yüzüne bakın. Gülüşüne bir bakın, gerçekten daha çok bir sırıtma. "Sizin bilmediğiniz bir şeyi biliyorum" der gibi gözüküyor. Bugün Machiavelli'yi okumaktaki güçlük hepimizin onun bildiği şeyi zaten bildiğimizi zannediyor olmamızdadır ve bu yanıltıcıdır.

Machiavelli bir devrimciydi. En geniş kitabı olan *Livius Üzerine Söylev*'de kendisini onun "yeni anlayışlar ve düzenler" dediği şeyi keşfinden ötürü Christopher Columbus ile kıyaslar. Columbus'un coğrafya için yaptığı şeyi Machiavelli siyaset için yapacağını iddia eder. Yani, deyim yerindeyse, tamamıyla yeni bir kıta, yeni bir dünya keşfedecek, Machiavelli'nin yeni dünyası. Machiavelli'nin yeni dünyası, onun yeni anlayış ve düzenleri açıkça daha öncekinin, bir öncekinin kaldırılmasını gerektirecektir. Ve Machiavelli yazdığında, tabii ki, hâkim siyasal örgütlenme biçimi imparatorluktu, daha kesin söylemek gerekirse, Hıristiyan imparatorluğu. Machiavelli'nin zamanında bilindiği şekliyle, Kutsal Roma İmparatorluğu, antik Roma

devletinin, Roma İmparatorluğu'nun halefiydi. Bu imparatorlukların her ikisi de evrensel olmaya heves etmişlerdi. Bu evrensellik, Hıristiyan bir yöneticinin yönetiminde insan ırkının birliği ve teklifi üzerine temellenen evrensel bir Hıristiyan devleti için bir model ortaya koyan Dante'nin meşhur risalesi, *De Monarchia*'da, (monarşi üzerine) ifadesini bulmuştur. Machiavelli bu imparatorluk fikrini reddetti ve bunun yerine cumhuriyetçi Roma modeline özlem duydu. Onun eserlerinde, antik cumhuriyetçi şehir-devletlerinin vatandaşlarının sıra dışı erdemlerini ve kapasitelerini hatırlatan çok şey vardır. Fakat diyebiliriz ki, tıpkı hâkim Hıristiyan evrenselciliği modelinden koptuğu gibi antik dünyanın küçük özerk cumhuriyetçi şehir-devleti modelinden de kopmuştur. O bunu *Hükümdar*'ın 15. bölümünün başında açık eder. Bu pasajı da okumak istiyorum. Burada Machiavelli, “Ben başkalarının düzenlerinden ayrılıyorum. Onların anlayışlarından ayrılıyorum” der. “Fakat benim niyetim onu her kim anlarsa ona faydalı bir eser yazmak olduğu için şeylerin hayalini kurmaktansa doğrudan onların gerçek doğalarına gitmek bana daha uygun göründü. Pek çokları hayal kurmuştur,” --insanın aklına burada Platon gelir belki de Hıristiyanlık da—“Pek çok kimse gerçekte var olduğu ne görülmüş ne de bilinmiş olan cumhuriyetler ve hükümdarlıklar hayal etmiştir. İnsanın nasıl yaşadığı nasıl yaşaması gerektiğinden çok uzaktır. Yapılanı yapılması gereken için bir kenara bırakan kişi varlığını sürdürmeyi değil sonunun geldiğini öğrenir.”

Bir diğer ifadeyle, söylemde Platonik şehirlere yer yoktur. Aziz Agustinci Tanrı şehirlerine de. Machiavelli, biz sadece gerçek şeylere bakacağız demektedir. Meselenin gerçek doğasına, onların hayali veya ütopyasına değil. Bu pasaj, 15. bölümün başı, Machiavelli'nin özü ve realizm olarak, deyim yerindeyse bir tür *Realpolitik* olarak anlaşılır. Olması gerekenden çok olana vurgusu, kişinin ilhamını şeylerin gerçek doğalarından alması. Birçok bakımdan, bu onun öğretisinin özü olarak gözükmektedir. Kesinlikle, Machiavelli siyasal gerçekliğin Platon ve Aristoteles gibi düşünürler tarafından sıklıkla ihmal edilen merkezi yönlerine odaklanmaktadır. Cinayetler, entrikalar, darbeler, bunlar onun ilgilendiği siyasal olgulardır. O insanların ulaşmaya çalıştıkları iyilerden çok yaptıkları kötülüklerle ilgilenmektedir. Hatta diyebiliriz ki, bizim hayal kırıklığımız pahasına, Machiavelli bizim yüce niyetlerimizle eylemlerimizin gerçek sonuçları arasındaki büyük farkı göstermekten zevk alır.

Fakat, bu kesinlikle önemli olmakla birlikte, bana öyle geliyor ki, Machiavelli'nin düşüncesinde realizm teriminin çağrıştırdığından daha fazlası vardır. Bu pasajda, kopuşunu, aslında ondan önce gelenlerin tamamını, ondan önce gelenlerin tamamını reddedişini ilan eder. O bir taraftan ortadan kaldırır, bir taraftan da tamamıyla kendisine ait yeni bir siyasal örgüt formu oluşturmak üzere hem Hıristiyan imparatorluktan hem de Roma Cumhuriyeti'nden unsurları kendi düşüncesine göre yeniden yapılandırır. Bizim bugün modern devlet dediğimiz şey. Machiavelli, modern devletin kurucusu, kâşifi, mucididir. Bu modern, seküler, egemen devlet Machiavelli'den sonraki on yıllar ve yüzyıllar içerisinde Hobbes, Locke ve Rousseau ve yirminci yüzyılda hem sağ hem de soldan düşünürlerin eserlerinde rafine edilmiş ve geliştirilmiştir. Max Weber, Carl Schmitt, Machiavelli'nin kendisini temel alan, *Modern Hükümdar* adlı bir kitabın yazarı olan Antonio Gramsci adında bir İtalyan filozofu ikinci gruptan bazılarıdır.

Machiavelli'nin devletinin kendisinin, birçok yönden, Hıristiyan ve Romalı selefleri gibi evrenselci hırsları vardır. Fakat o bu devletin Hıristiyan ve klasik erdem kavramlarından özgürleştirildiğine inanmaktadır. İşlerin yönetimi onun hükümdar dediği kişilere bırakılmıştır. Machiavellici kullanımda hükümdar bir tür hırsı, şan aşkını, ve bizim karizma diyebileceğimiz peygambervari otorite unsurları taşıyan yeni bir tür siyasi kurucuyu veya lideri ifade eder.

Bölüm 3. *Hükümdar*: Başlık ve Kitabın İthafı

Bizim kurucumuz, modern siyaset biliminin kurucusu Machiavelli tarafından tasarlanan devrimin doğası neydi? Bir an için kitabın başlığını ve ithafını düşünün. *Hükümdar*, görünüşte, çok geleneksel bir eser gibidir. O kendisini hükümdarların aynası olarak adlandırılan uzun bir gelenek içinde sunar. Hükümdarlara şunu yap şunu yapma türünden tavsiyeler veren kitaplardan. Kabul. Çok eski bir zamana geri gidiyor gibi gözükmemekte. Ve kitabın geleneksel görünüşü ithaf mektubundaki açış sözleri ile desteklenmektedir. İlk sözler, kendi ağzından ilk satır "Bir gelenektir" diye başlamaktadır. Eser, gözüne girmek için, iktidarını yeni geri kazanmış, geleneksel bir hükümdar olan Lorenzo de Medici'ye ithaf edilmiştir. Fakat bir daha bakın.

İlk üç bölümün yapısını düşünün. 1. bölümün açış cümlesinde "insanlar üzerinde egemenlik kuran tüm devletler, tüm memleketler ya bir cumhuriyettir ya da bir

hükümdarlıktır” der. Anmaya, cumhuriyetler ve hükümdarlıkları anmaya değer iki rejim ve sadece iki rejimi olarak belirledikten sonra hükümdarlıkları kendi içinde ikiye ayırır. Hâlihazırda Lorenzo tarafından yönetilen gibi otoritesi gelenek ve soya dayalı kan bağına dayalı miras alınmış hükümdarlıklar vardır. Sonra yeni hükümdarlar ve hükümdarlıklar vardır der. Sonrasında Machiavelli cumhuriyetlerin tartışmasını başka yere bırakarak kitabının sadece hükümdarlıklarla ilgili olacağını belirtir. İnsanın aklına cumhuriyetleri tartıştığı yer olarak aynı dönemde yazdığı *Livius Üzerine Söylev* gelmektedir. Fakat sonra Machiavelli bu kitabın özel konusunun yeni hükümdar olacağını söyler. Bir diğer ifadeyle, *Hükümdar* Lorenzo hakkında olmayıp otoritelerini kendi kurnazlıkları, kendi güçleri, Machiavelli'nin hakkında daha sonra konuşacağım meşhur terimi *virtuları* sayesinde kazanmış veya kazanacak hükümdarlar hakkındadır.

Bir diğer ifadeyle, bu kitabın gerçek alıcısı zorunlu olarak yeni hükümdar olmalıdır. Yani, otoritelerini geçmişten miras almamış, fakat kendi otoritelerini kendileri yaratan, kendi otoritelerini yaratmak için yeterince siyasal cevvaliğe sahip birisidir. Belki de birisi Machiavelli'nin hükümdarının kendi kendini yaratmış ilk kişi olduğunu söyleyebilir. Öyleyse, bu hükümdarın karakteri nasıldır ve o daha geleneksel siyasal otorite anlayışlarından nasıl farklılaşmaktadır? Kitabın en meşhur bölümlerinden “Bir Kimsenin Kendi Silahları ve Erdemi ile Elde Ettiği Yeni Hükümdarlıklar Üzerine” başlıklı 6. bölümde yine bu *virtu* terimi bulunmaktadır: kişinin kendi silahları ve erdemi. Machiavelli modern hükümdarın, yeni hükümdarın karakterini tartışır. “Sağduyulu bir adam” der “daima büyük adamlar tarafından takip edilmiş yolları tutmalı ve en mükemmel olanları taklit etmelidir ki bu sayede eğer kendi erdemi oraya kadar uzanmıyorsa da en azından onun kokusunu alır.” Diyebiliriz ki en azından onların büyüklüklerinin kokusunu alma mesafesine gelmişizdir. “Bir kimse uzak bir mesafeye ulaşmaya çalıştığında okçuların yaptığını yapmalıdır, yani yerçekiminin okunu aşağı çekeceğini bilerek yayını yukarı doğrultmalısın” der. Bir diğer deyişle, muhtemelen daha aşağılarda kalacağını bilerek gözünü yükseklerle dikmelisin.

“Öyleyse sağduyulu adamın –ilginç sözcük seçimi, “sağduyulu adam”—taklit etmesi gereken en iyi hükümdarlık yönetimi örnekleri kimlerdir? Ve burada Machiavelli, halkların ve devletlerin kahraman kurucularının bir listesini verir – Musa, Cyrus, Romulus, Theseus, ve diğerleri. “Birisi onların eylemlerini ve hayatlarını incelediğinde

talihin onlara kendisinden istedikleri formu yaratacakları maddeyi sunan fırsattan başka bir şey vermediğini görür” diye yazar. Bu cümlede Aristotelesçi rejim bağlamında konuştuğumuz “form” ve “madde” terimlerini kullandığına dikkat edin. “Talih onlara istedikleri formu yaratabilecekleri fırsattan başka bir şey vermemiştir,” demektedir. Kısaca, bir bakıma, bunlar, *ex nihilo*, yoktan var eden kuruculardır. Onlar, formsuz bir madde üzerinde istedikleri formu uygulayıp şekillendirebilecekleri bir fırsata sahip olmuşlardır. Ve tabii ki, onlar bu durumdan istifade edebilmeleri için gerekli akıl gücüne, cevvaliğe ve sinsiliğe sahiptiler. Bu fırsatlar, bu adamları başarılı kılmıştır. Onların mükemmel erdemleri fırsatın fark edilmesini sağlamıştır. Böylelikle onların anayurtları yüceltilmiş ve onlar müreffeh hale gelmiştir. Fırsatlarını değerlendirdiler, fırsatı yakaladıklarında ona kendi formlarını verdiler.

Bölüm 4. Silahlı ve Silahsız Peygamber Arasındaki Ayrım

İşte burada Machiavelli meşhur silahlı ve silahsız peygamberler arasındaki ayrımını sunar. “Tüm silahlı peygamberler fethetmiş ve silahsız olanlar mahvolmuşlardır.” Bu açıkça katıksız Machiavellici güç siyasetinin klasik bir ifadesi gibi görünmektedir ve öyledir de. Meşhur bir yirminci yüzyıl Machiavellicisinin bir defasında dediği gibi “Tüm siyaset silah namlusundan doğar.” Silahlı peygamberler fethetmekte ve silahsızlar kaybetmektedir. Fakat sanki bundan daha fazla bir şey varmış gibidir. Machiavelli hükümdarı bir peygamberle karşılaştırıyor. O niçin bu lisanı kullanmaktadır? Bir peygamber nedir? En aşikâr cevap Tanrının kendisine konuştuğu bir kimse olduğudur. Machiavelli’nin silahlı peygamberleri dini karakterler olmayabilir ve onlar zorunlu olarak vahiy alan kimseler değildir, fakat en azından onun tanımında kurucu hükümdarlar, kanun verici olmalarını, kanunlar koymalarını, kurumların şekillendiricileri ve hayatlarımızı yönlendiren fikirlerin reformcuları olmalarını sağlayan sıra dışı kişisel özellikleri olan insanlardır. Machiavelli’nin silahlı peygamberi o kesitteki Orson Welles gibi sadece bir gangsterden daha fazla bir şeydir. O bir öğretmen ve bir tür eğitmendir de. Dersinizde, kendi tartışma saatinizde Machiavelli’nin silahlı peygamberinin hem Platon’un filozof krallarından hem de Aristoteles’in büyük devlet adamı türü olarak *megalopsychos*undan nasıl ve ne şekillerde ayrıldığını tartışabilirsiniz. Gerçi bu türden “Silahlı peygamberler daima kazanır” konuşması Machiavelli’nin karakteristik özelliğidir, bu türden sert konuşmaları sever. O açıkça silahlı peygamberler kuralının açık istisnaları olduğunun

farkındadır. En canlı biçimde akla kim gelir? Bir başka ifadeyle, Machiavelli'nin bir kimsenin taklit etmesi gereken büyük peygamberler listesinde kim yoktur?

Öğrenci: İsa.

Profesör Steven Smith: Evet. En aşikâr cevap sadece sözlerle ve öğreti ile muzaffer olmuş olan İsa'dır; kesinlikle kendi çağdaşları için böyledir. Orduları yoktu. Bir din kurdu, önce bir mezhep diyebiliriz, sonra da bir din ve nihai olarak bu öğreti adına kurulmuş bir imparatorluk, Kutsal Roma İmparatorluğu. Sözler de güçlü bir silah olabilir, bir tabanca kadar. Siz de diyebilirsiniz ki, "Machiavelli'nin kendisi kimdir?" Machiavelli örnek, silahsız bir peygamber değilse nedir? Onun bir ordusu yoktur. Onun bir toprağı yoktur. Gerçek bir mülkü kontrol ediyor değildir. O sürgün edilmiştir ancak kendisini Columbus'la kıyaslayarak fethetmeye, büyük oranda bizim iyi ve kötü, erdem ve ahlaksızlık görüşlerimizi dönüştürerek fethetmeye teşebbüs etmektedir. Diğer deyişle, insanların sana itaat etmesi için insanların önce sana inanmaları lazımdır. Machiavelli'nin peygambervari hükümdarı, insan fikrini özellikle de dediğimiz gibi iyi ve kötü, adil ve gayri adil hakkındaki fikri yeniden şekillendirip yoğurmaya çalışan bir dini reformcunun yanı sıra bir filozofun bazı özelliklerine sahip olmalıdır.

Bu reformasyon veya deyim yerindeyse bu dönüşüm neyi içerir? Hatta bunu iyilik ve kötülük bahçesinde Machiavelli, Machiavelli için iyilik ve kötülük bahçesinde gece yarısı olarak adlandırabiliriz.

Bölüm 5. İyi ve Kötü, Erdem ve Erdemsizlik

Machiavelli hakkında sıkça söylenen bir şey onun siyasete yeni bir tür ahlak dışılığı katmış olduğudur. Meşhur 15. bölümde hükümdara nasıl iyi olmayacağını öğretmeye koyulduğunu söyler. Çarpıcı bir formülasyon. Prense nasıl iyi olmayacağını öğretecek. Ve belki de Machiavelli üzerine şimdiye değin yazılmış en önemli kitapta, yazar Machiavelli'nin kötülüğün hocası olduğunu ilan etmiştir. Bunun hakkında düşünebilirsiniz. Kötülüğün bir hocası. Bu Machiavelli'nin olduğu şey miydi? İyi ve kötü, erdem ve erdemsizlik hakkındaki sorular *Hükümdar*'ın neredeyse her sayfasında gözükmektedir. O sadece siyasal pragmatizmin, araçları amaçlara uydurmanın bir öğretmeni değildir. Kapsamlı bir devrimden, dönüşümden daha az bir

şey öneriyor gözükmemektedir. Eğer Nietzscheci lisanı kullanırsanız, iyi ve kötü hakkındaki bizim en temel lisanımızın “yeniden değerlendirilmesi”dir.

Machiavelli iyi fikrini reddetmemektedir. Daha ziyade, onu yeniden tanımlamaktadır. Sürekli olarak, hatta bence kitabın her sayfasında, sürekli olarak erdem dilini konuştuğunu söyleyebilirim. Onun “virtu” kelimesi “adam” kelimesinin Latince karşılığı olan *vir*, *wir* den gelmekte olup *virtu* belki de en iyi bizim “erkeklik” dediğimiz şeye karşılık gelir. Machiavelli’nin bu *virtu*, erkeklik lisanını kullanmasını farklı kılan onun bu kelimeyi siyasal kuruluş, rejim değişiklikleri, hem iç hem dış savaşlar gibi belli istisnai durumlara yerleştirmek istemesidir. Birçok bakımdan Machiavelli’yi seleflerinden ayıran şey uç durumları, siyasal kuruluş, entrikalar, savaşlar, darbeler gibi uç durumları normal durumlar gibi alıp ahlakı bu uç durumlara uydurmasıdır. Onun örnekleri genellikle bir topluluğun varlığı veya bağımsızlığının risk altında olduğu istisnai insani ve siyasal toplum durumlarından gelmektedir. Diyebiliriz ki, bu durumlarda ve yalnız bu durumlarda sıradan ahlak kurallarını ihlal etmek kabul edilebilirdir. Onun söylediği gibi, böyle durumlarda bir kimse nasıl iyi olunmamasını, sıradan ahlakın geleneklerini ve kurallarını ihlal etmeyi öğrenmelidir. Machiavelli kabullerini bu istisnai acil durumlardan almakta ve kendi tarzında bunları normalleştirmeye ve onları siyasetin normal koşulları olarak sunmaya çalışmaktadır.

Machiavelli’nin bu istisnai durumları tercih etmesi, sadece devletin varlığının risk altında olduğu büyük kriz anlarında insan doğasının gerçekten kendisini gösterdiğine dair inancını ifade etmektedir. Biz insanların gerçekten ne olduklarını nihayet veya tam olarak sadece en istisnai koşullarda anlayabiliriz. Machiavelli’nin tüm ahlaki düşüncesine hakim olan paradoks erdemin var olma ihtimalinin siyasal dünyayı daima tehdit eden kaos, şiddet ve düzensizlik durumlarından doğması ve hatta onlara bağımlı olmasıdır. Bunu düşünün. Bizim büyük modellerimiz ve kahramanlarımızın birçoğunu düşünün. XIV. Louis olmadan Marlborough Dükü ne olurdu? George III olmadan Washington ne olurdu? Kölecilik çıkarı olmadan Lincoln ne olurdu? Hitler olmaksızın Churchill ne olurdu? Diğer deyişle, kötü var olmadan iyi var olamaz. İyi kötünün üzerine kurulmuştur. Bir şehrin kurulması ve korunması gibi en büyük iyiler bile sıklıkla cinayeti gerektirir. Romulus’un Remus’u katli, Kabil’in Habil’i katli şehirlerin ve medeniyetlerin kurulmasına yol açan cinayetler değilse nedir?

Bir bakıma, insanın aklına *Üçüncü Adam*'da Welles'in yukarıdan aşağı bakıp, "Hareket etmeyi kesen her nokta için sana 20.000 Pound verseydim, yine de paramı kendime saklamamı söyler miydin?" şeklindeki repliği gelir. Machiavelli için, rejimlerin kurulması böyle soğukkanlı ve canice hesaplamayı gerektirir. Tabii ki filmdeki, bir şehrin kurulmasını değil bir suç örgütünü desteklemek için kullanılmaktadır. Bunu da inceleyebiliriz. Fakat Machiavelli sıradan durumlarda, normal siyaset zamanları dediğimiz durumlarda adaletin sıradan kurallarının baskın olacağını reddetmemektedir. Bununla beraber o aynı zamanda siyasetin kendisinin normal oyunun kurallarının askıya alındığı, kriz dönemleri, anarşi, istikrarsızlık, devrim gibi sıra dışı siyasete bağımlı olduğunu gösterir. Bu koşullarda sıra dışı erdem ve kapasite sahibi, 6. bölümde isimlendirdiği gibi peygambervari kalitelere sahip kişilerin çıkması en muhtemeldir. Bir anlık karşılaştırma yaparsak, Aristotelesçi devlet adamının istikrarı ve onu elde etmenin araçlarını değerli bulması en muhtemel şeyken Machiavellici hükümdarın sadece en istisnai durumlarda birisi başarılı olup müreffeh olabileceği için savaş koşullarını arzu etmesi muhtemeldir. Yine filmdeki repliği bir düşünün. "Borgiaların yönetiminde 30 yıl boyunca şiddet, cinayet, terör ve kan. Fakat bu ne sonuç verdi? Daha önce görülmemiş bir azamet. İstikrar, demokrasi, kardeşçe sevgi ve barış. Bu ne sonuç verir? Vasatlık, guguklu saat". Bunda Machiavelli'den çok Nietzsche'nin izleri vardır fakat sanırım Machiavellici tonlar da aşikârdır.

Şunu bir düşünün. Her çocuğa, her birinize, hepimize iyi sonuçların takip edeceği görülse bile yanlış şeyleri asla yapmamamız öğretilir. Bir kimse bundan bir iyilik doğmasını beklese bile başkalarına kötü örnek olmak asla doğru değildir. Fakat Machiavelli kötü örnek olmamakla ilgili kuralı çiğnemektedir. Erdem, klasik ılımlılık, adalet, öz-denetim veya Hıristiyan iman, ümit ve yardım erdemleriyle ilişkilendirilmez. Onun için erdem bir tür erkeksel girişkenlik, cevvalik, acımasızlık, kişinin kendi gününce dayanması ve bir kimsenin amaçlarını gerçekleştirmek için hesaplı zalimlik yapmasıdır. Machiavellici *virtu*'nun modeli, genel olarak, Rönesans devlet adamı, Cesare Borgia'dır. Orson Welles'in Cesare Borgia hakkında bugün çok sık izlenmeyen bir film yapmış olması da ilginçtir.

İçinde Cesare'nin temsil ettiği ve Machiavelli'nin onu takip edenlere tavsiye ettiği *virtu*'yu temsil eden *Hükümdar*'ın 7. bölümünden bir pasaj okuyarak sizden ayrılmak

istiyorum. “Bir seferinde Dük” yani Cesare’nin kendisi, “Bir seferinde Dük Romana’yı almıştı” Floransa’nın dışında bir yer, “Orada yetersiz lordların tebalarını doğru yola getirmek yerine şımartmaya hazır olduklarını ve onlara birlik olmak yerine ayrılığa düşmek için nedenler verdiklerini gördü. Bunun üzerine Cesare oraya tam yetki verdiği zalim ve pratik bir adam olan Messer Ramiro d’Orco’yu atadı.” Böylece Cesare bu bölgeye düzen getirmesi için kendisinin temsilcisi olarak tam sorumlulukla bir kişi atadı. “Ramiro kendisine büyük ün getirecek biçimde kısa sürede oraya barış ve dirlik getirdi. Bunun üzerine, nefret üretmesinden korkarak Dük bu denli aşırı otoritenin gereksiz olduğuna karar verdi ve ilin merkezinde en mükemmel başkanın başkanlık ettiği ve her şehrin temsilcisinin olduğu bir sivil mahkeme oluşturdu. Geçmişteki sertliklerin Ramiro’nun aleyhine bir nefret yarattığını bildiği için halkın ruhlarına hitap etmek ve onları kendi yanına çekmek, eğer geçmişte bir zalimlik yapıldıysa bunun nedeninin kendisi olmayıp yöneticisinin doğasından kaynaklandığı fikrini vermek istiyordu. Ve fırsatı eline geçirdiğinde”, bu fırsatı yakalama lisanı “onu bir sabah şehir meydanına bir yanında bir ağaç parçası ve kanlı bir bıçak olduğu halde iki parça halinde yerleştirdi. Onu iki parçaya kestirmişti. Kanlı bıçak ve bir ağaç parçası yanındaydı. Machiavelli, “Bu görüntünün vahşeti insanları hem tatmin etmiş hem de sersemleştirmişti” diyerek bitirir. Tabii ki, bu Machiavelli’nin *virtusu*, hükümdarlık erdemidir; insanları tatmin etmek ve sersemleştirmek. Bizim bugün şok ve huşu diyeceğimiz şeyler. Tamam, haftaya bu bilge adama devam edeceğiz.